

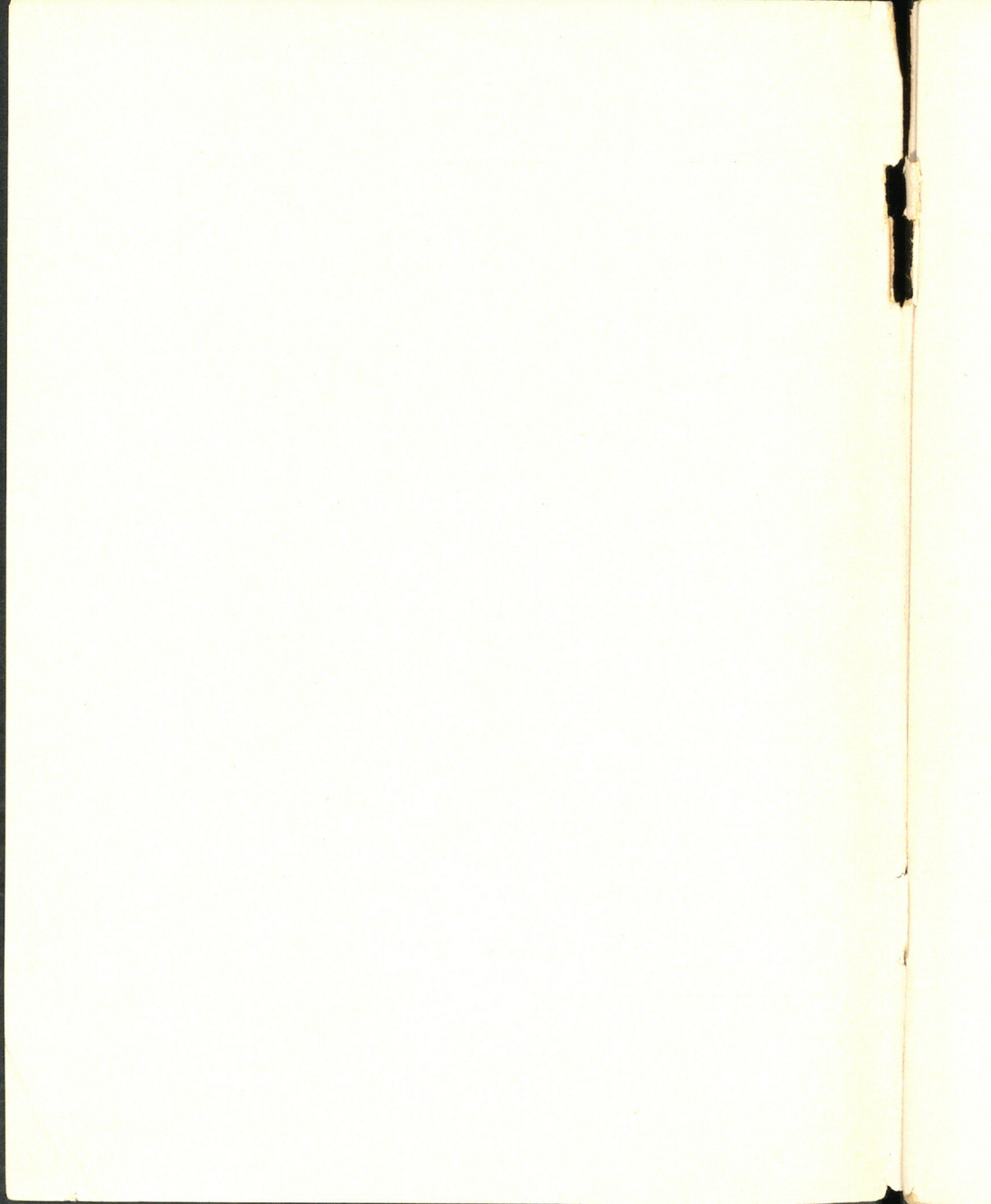
1932

HET POPPENHUIS
IN HET
CENTRAAL MUSEUM
TE UTRECHT

DOOR
FRÉ DOMMISSE

CENTRAAL MUSEUM
UTRECHT
AGNIETENSTRAAT 1

VOORBERICHT

94.

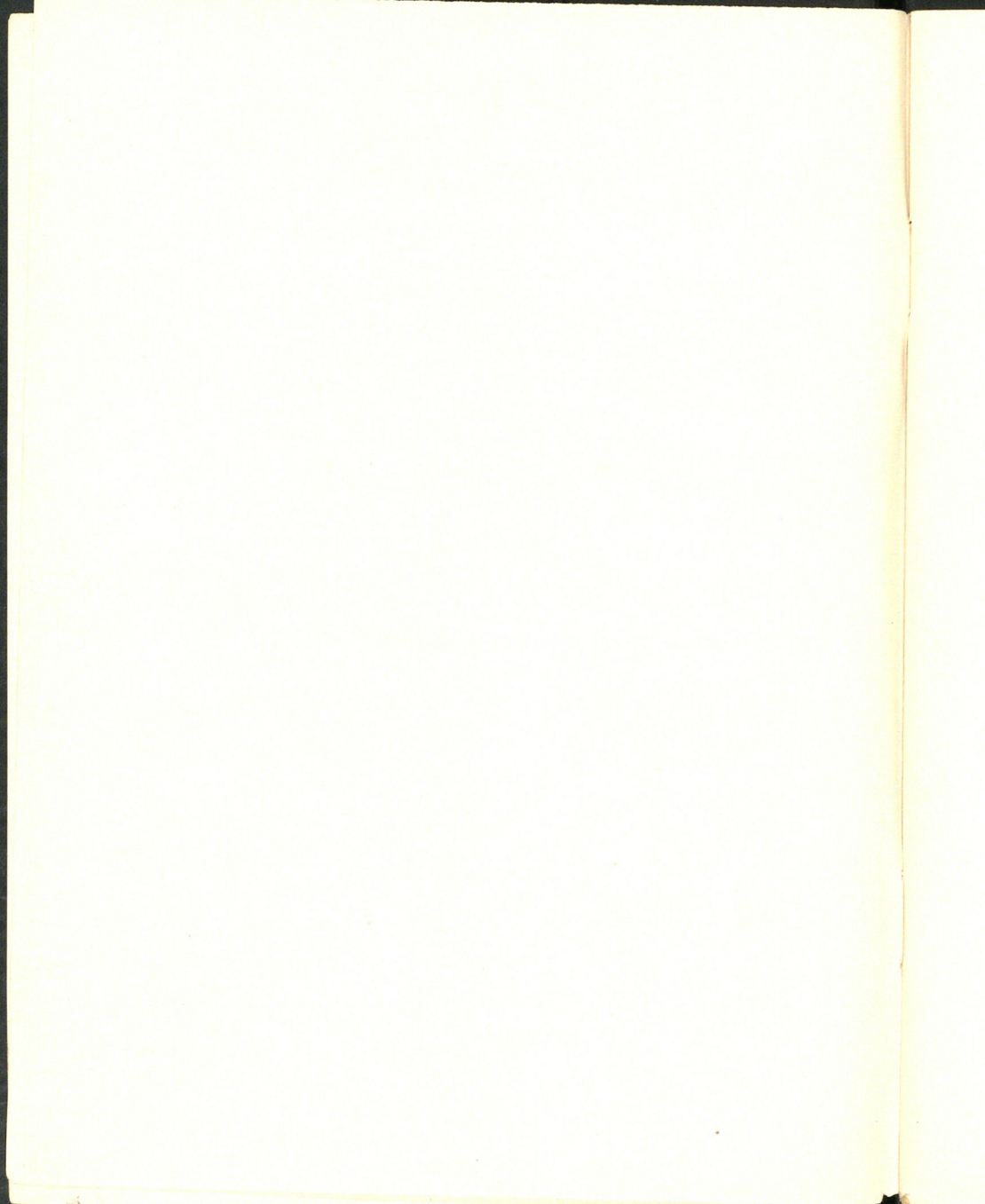
De navolgende kijkjes in het Poppenhuis ontstonden naar aanleiding van de altijd opnieuw verrassing brengende bezoeken aan het Centraal Museum in de Agnietenstraat te Utrecht. Er is hier zooveel bezienswaardigs en daaronder is het Poppenhuis zoo belangrijk, dat wij geneigd zijn bij het aandachtig beschouwen der vertrekken te vergeten een miniatuurhuis voor oogen te hebben. Moge de hier volgende „aanteekeningen” de belangstelling voor dit zeldzaam en „overheerlijk cabinet” verhoogen.

Veel dank ben ik verschuldigd aan het mooie boek van Mr. S. Muller Fz. en Prof. Dr. W. Vogelsang: Het Oud-Hollandsche Huis. In dit boek vindt de belangstellende lezer tevens een beschrijving van de overige poppenhuizen in ons land. Het is echter uitverkocht en alleen in bibliotheken ter inzage. Een lijst der overige geraadpleegde werken vindt men op de laatste bladzijde.

Dr. W. C. Schuylenburg, directeur van het Centraal Museum en Jkvr. Dr. C. H. de Jonge, conservatrice, waren zoo vriendelijk, mij nog op het een en ander opmerkzaam te maken.

FRÉ DOMMISSE

April 1932

IN de Lodewijk XIV-zaal van het Centraal Museum te Utrecht staat een poppenhuis uit het laatst der 17e eeuw. Het is een groot cabinet van olifhout met koningshout ingelegd en wij hebben een trapje noodig om de bovenste verdieping goed te kunnen zien. Een spiegelruit beveiligt de vertrekken en verhindert ons onze nieuwsgierigheid geheel te bevredigen, in de boekjes te bladeren of de laadjes der kastjes open te trekken. Het is geen speelgoed, zooals men wel eens geneigd is te denken, maar het is alleen te beschouwen als een nabootsing van een patriciërshuis uit dien tijd. Wel missen wij hier uit den aard der zaak de indeeling van zulk een huis met zijn monumentale trappen en gangen, met zijn gebeeldhouwde deuren en vensters met diepe nissen, maar elk vertrek afzonderlijk geeft een gaaf beeld van de inrichting toentertijd. Men moet zich voorstellen dat de gevel met hoog bordes van het huis is afgenomen en men aldus het interieur kan bezien. Daarbij is (om alles te vertoonen) ook de tuin opgenomen, die echter hier de plaats inneemt van een der vertrekken, waarschijnlijk van de eetkamer.

Dit poppenhuis is het mooiste uit ons land en het kan wedijveren met de mooiste uit het buitenland. „Wat Pompeï is voor Rome”, zoo lezen wij in „Het Oud-Hollandsche Huis” „dat is dit poppenhuis op veel kleinere schaal voor den praalzieken tijd van Lodewijk XIV.”

Omstreeks 1680 is het voor een onbekende dame in Amsterdam vervaardigd. Wij weten niet in wiens bezit het geweest is tot 1738, dan behoort het aan Pieter van

de Beek, een rijken Amsterdamschen tabakshandelaar. Diens achterkleindochter was mevrouw Pipersberg, die in 1870 in Utrecht overleed. Zij woonde op het Janskerkhof, waar een oude dienstbode het cabinet aan het publiek vertoonde. In 1866 schonk zij het aan de stad. Eerst werd het op het stadhuis bewaard, daarna in het museum op het Hoogeland en nu in het Centraal-Museum in de Agnietenstraat.

In het Germaansche Museum te Neurenberg en in het South-Kensington museum te Londen zijn ook mooie poppenhuizen uit dezen tijd. In het Nederlandsch Museum te Amsterdam zijn er twee, terwijl er nog enkele in particulier bezit zijn. Deze zullen hier echter buiten beschouwing blijven.

Het cabinet is in drie afdeelingen verdeeld: het onderhuis, de bel-étage of eerste verdieping en de tweede verdieping.

Achtereenvolgens zullen wij de eerste en tweede verdieping bekijken en daarna het onderhuis.

HET VOORHUIS

De zware, soms mooi bewerkte voordeur gaf toegang tot het voorhuis. Hier trof men dikwijls leden van het gezin of dienstpersoneel aan. De knecht staat met het boodschappenmandje onder den arm gereed om uit te gaan, het kindermisje leert het kind loopen met behulp van den leiband, die voor hun vallen moet behoeden. Het kind heeft een gestreept roze zijden jurkje aan, een kanten mutsje op en een popje in de hand. Het kinder-

meisje draagt een rood jakje met keurslijf, een blauwe rok en wit schort. De grijze jas van den knecht is rijk met goudgalon versierd, hij heeft een grijs vilten hoed

op. De tijd is voorbij, dat de vrouw des huizes uit den deftigen stand zelf haar inkoop en gaat doen. In den loop der achttiende eeuw laat zij dat meer en meer aan haar huisknecht over.

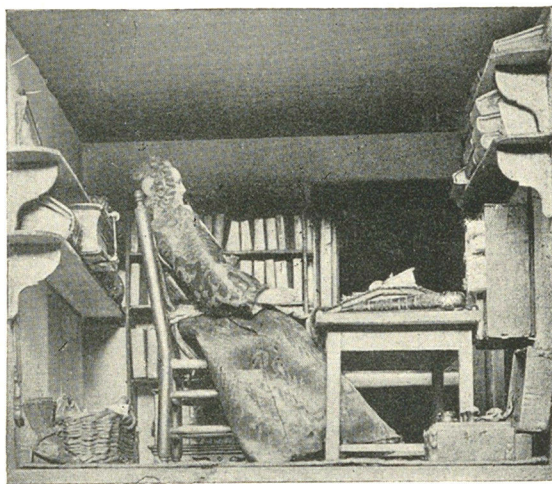
De vloer is van wit en zwart marmer. De zitbank,

dikwijls een meesterwerk van houtsnijkunst, ontbrak in geen voorhuis. De mooiste bladmotieven werden in de leuning verwerkt, soms ook een wapen of een monogram, zooals hier: O. M. waarschijnlijk de beginletters van den naam der stichteres. Boven de bank zien we een vergulden arm met zilveren blaker, typisch stijl Lodewijk XIV. Aan de wanden hangen vier ivoorreliefs met voorstellingen uit de Grieksche mythologie. De plafondschilderingen, schoorsteenstukken, haardplaten, enz. werden ook dikwijls versierd met voorstellingen die daarop betrekking hebben. Hier stelt het plafond de schaking van Orythea door Boreas voor, een teekening en grisaille in médaillon. In de nissen boven de houten lijsten staan twee antieke borstbeelden, op den houten rand beeldjes, die de jaargetijden voorstellen. Achter het meisje, onzichtbaar hier, staat een „staand horloge” van schildpad, waarin een klein zilveren horloge met geciseleerd zilveren wijzerplaat, Engelsch kunstwerk van Théodoor Armand. Links is een gangetje, waar een rekje hangt met blauw porseleinen borden en een zilveren handfonteintje met toebehooren. Rechts voert een trap naar het kantoor of comptoirtje.

HET COMPTOIRTJE

De heer is gekleed in een gebloemd bruin zijden kamerjapon, oranje zijden sjerp, wit zijden broek en roode muilen. De oude pruik is nog juist goed om in het kantoor gedragen te worden. De tafel is van eenvoudig

grenenhout met afneembaren lessenaar, die met laken is bekleed. Eerst later maakte men de bergruimte onder de tafel (bureau ministre). Op den lessenaar liggen veeren

pennen en beschreven brieven, op een ervan, gedateerd 10 Juni 1678, staat: Mijn Heer Constantius Popperius int Poppenhuis, een ivoren cachet is gegraveerd met de initialen A.O. Er staat ook een zilveren inktkoker. In een leeren étui bevinden zich een zilveren lepel en mes, dit is waarschijnlijk een pillegift, die Constantius Popperius van zijn peet gekregen heeft en die ook wel in de pronkkast werd gelegd. De veeren pennen werden versneden om er mee te kunnen schrij-

ven, vloeï kende men niet, bij den inktkoker stond een bakje met fijn zand, dat over het geschrevene gestrooid werd. Het likeurkeldertje staat naast het tafeltje met negen verschillende soorten likeur. Hij kan dus naar keuze een klokje „ratafia” nemen, een „secjen” of een „mennist bientjen”. De heeren gebruikten veel sterken drank, menigeen begon den dag met een glas jenever of brandewijn.

Op de boeken liggen rollen tabak en aan den wand hangen een zilveren zaag en bijl om ze te zagen en te hakken. De mand met Goudsche pijpen staat achter hem. Tabak was het „edele cruyt”, dat den geest frisch moest houden. Wanneer men een pijpjen smookte, verrok het chagrijn en de hersenen werden gesuyvert. Indien men geplaagd werd met steen of kolijk, de tabak zou het geneesmiddel zijn. De heeren waren echter niet de eenigen, die rookten.

De burgervrouwen soghen na de thee bij den haard haar pijp toeback, behalve de sleutels hing om haar middel ook desomsfraai gegraveerde tabaksdoos. Ook kinderen rookten naar hartelust, men zag ze zelfs met pijpjes in den mond in den kinderstoel zitten. De handel in tabak was dan ook een der voornaamste takken van de koopmanschap.

De laarzen staan naast de mand met pijpen. In huis gebruikte men deze niet, daar droeg men stillegangers, klikken of muilen. De Hollandsche huisvrouw was te zeer op haar vloeren en meubels gesteld, dan dat zij laarzen in haar huis kon dulden.

„Mijn man, zoo ras sijn voeten maar genaken sijnen

Doet flux zijn schoenen uit en trekt zijn muilen aan
Van leer of vilt die dicht omtrent den inganck staan."

(Moortje, Bredero)

De boekenplankjes zijn gedeeltelijk gevuld met kantoorboeken en kaften met blank papier, er liggen echter ook volledige miniatuurboekjes. De bezitters van het poppenhuis voegden er telkens weer wat aan toe, daarom liggen er hier ook boekjes welke eerst gedrukt werden in 1755 bij A. Blussé tot Dordrecht: „Kern der kerkelijke Historie”, met figuurtjes, in twee deelen, in verguld marokijnen banden en zilveren sloten, „Een gebedeboeck”, A'dam, 1683, zeven exemplaren in perkament en papier gebonden, „Christelijke Wachtliedekens,” een klein prentenboek „Kern des Bijbels” in 's Hage bij A. de Groot en Zn. 1701, met roode letters versierd, met rood gedrukte plaatjes, „Een nieu geestelijck liedtboexcken” tot Dordrecht, twee fragmenten in verguld marokijnen banden. Er heeft ook een fraai miniatuur bijbeltje gelegen, dat is gestolen in 1831 toen mevrouw Pipersberg in Vucht woonde en dieven het cabinet openbraken. Zij stalen toen meer kostbare voorwerpjes. Gasten ontvingen ook wel eens geschenken als aandenken, zoo moeten er ook poppen verdwenen zijn.

Achter het kantoor is een klein vertrekje, waar een rustbank staat en een beschilderde geldkist op gesneden houten voet. Er liggen pakken obligatiën in en liassen met quitantiën: „D'Heer van de Beek debet aan Jan Daems voor 6 vaten tabak de somma van f 600. Voldaan op dato, Jan Daems.” Aan den wand hangen nog een

paar zilveren scharen en eenige liassen met beschreven rekeningen: „Verschot aan visch *f* 1, aan vlijs *f* 3, aan melk *f* 1, aan oly *f* 8, aan wijn *f* 20.”

De heer Constantius Popperius tuurt reeds twee eeuwen in gedachten verzonken voor zich uit:

„Wat het hij in zijn hoofd winckeltjes en kassen,
En hockels en laedjes, dosijnen van liassen,
Vol assignatie, vol obligatie, vol boomerij,
Vol wisselbrieven, vol retour en vol factorij,
Vol konnossementen en vol konvoy-biljetten,
En kamers vol journaals, schultboecken, alphabetten,
En riemen kladtpapiers, van loopende uitgift,
En tafels vol cyfers en schaliën vol schrift!”

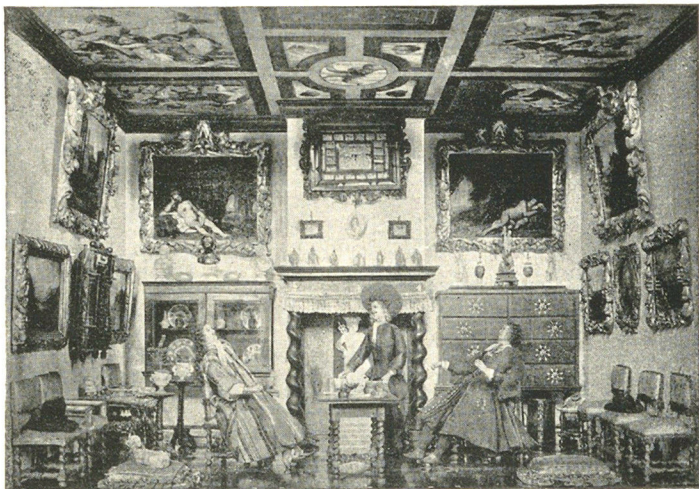
(Moortje, Bredero)

DE KONSTKAMER

De kamer, waar de kunstschaten werden bewaard en waar men de verzamelingen van curiositeiten enz. aantrof, noemde men de konstkamer.

Het was nog de bloeitijd der Republiek, de tijd waarin de Hollandsche handel den ganschen aardbodem omvatte. De Hollanders waren de vrachtvvaarders van Nd. en Zd. Europa, Amerika, Zd. Azië, China en Japan. De Hollandsche rijksdaalder was de gewone handelsmunt in het Noorden. Er werd handel gedreven in de meest verscheidene artikelen: linnen en zijden stoffen, tafelerij, wijnen, zuidvruchten, kant, reukwerk, paarlen en nog veel meer. En voeren vroeger honderden schepen naar Noord-Frankrijk om er de industrie-producten te

halen, later richtte men, onder invloed der Hugenoten, in ons land zelf fabrieken op en niet meer Frankrijk, maar de Republiek was het land, vanwaar de aanzienlijken van Nd. Europa en Duitschland hun weelde-

artikelen betrokken. En al de grondstoffen voor die industrie-producten, de schatten aan kleding en sieraden voerden Hollandsche schepen aan! En al die weelde en overvloed werd opgestapeld in de heerenhuizen en tentoongespreid in de rijke kleding der menschen.

De verzamelwoede van alles wat „curieus” was kende dikwijls geen grenzen. Dat de huiselijke vrede er wel

eens door verstoord dreigde te worden, blijkt uit een mededeeling van een heer van Campen uit Haarlem, die vertelt, dat hij alles laat bezorgen als zijn vrouw ter kerke is. Een muntencabinet werd voor f 20.000 aan den keurvorst van de Pfalz verkocht, de heer de la Faille uit Delft bezat het mooiste schelpencabinet van Europa en de verzameling gedroogde bloemen van prof. Herman uit Leiden kon, volgens zeggen, een paard niet trekken. Ook had men verzamelingen van alle steenen, welke voorkomen in de Openbaring van Johannes. Soms verzamelde men echter de meest waardelooze voorwerpen. Het cabinet, waar de schatten in bewaard werden, was dikwijls een meesterstuk. Men had er van de mooiste houtsoorten, ook het zoogenaamde marquetteriewerk, inlegwerk van verschillende houtsoorten

met prachtige bloemmotieven. Dit poppenhuis is mee een voorbeeld dier zeldzame cabinetten en de dame, die dit alles heeft verzameld is wel een typische vertegenwoordigster van het geslacht, dat voor het verzamelen zoo- veel geduld, geld en liefde over had.

De heer des huizes, gekleed in een kamerjapon, ontvangt bezoek. De Zaanlander heeft volgens een ouden catalogus vroeger in de muziekkamer met een dame zitten kaarten, men vond hem daar waarschijnlijk niet op zijn plaats en heeft hem toen hier gezet. De andere bezoeker

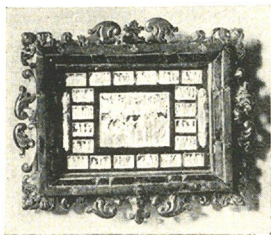
draagt een bruin lakensche jas (rok), een kamizool of vest en bruin lakensche broek. De rok reikt tot de knieën en staat op zij door drie wijde plooiën (soms met behulp van baleinen) wijd uit. De rok werd open gedragen waardoor het kamizool te zien kwam, dat dikwijls mooi bewerkt werd. Dit kamizool was even lang als de rok, in de achttiende eeuw wordt het steeds korter. De hals was rond uitgesneden en werd met een kanten kraag versierd, terwijl de pruik de rug bedekte. De zakken waren met borduursels versierd, de wijde mouwen lieten, omgeslagen, de mooie zijden voering zien. Uit de korte mouw kwam de lange witte hemdsmouw, die om den pols nauw werd toegehaald en versierd was met kanten lubben. De lage schoenen hadden recht afgesneden neuzen en een hoog opgesneden voorblad voor de wreef. Na 1720 wordt de neus van den schoen meer afgerond. De adel had het voorrecht roode hakken te mogen dragen.

In de schouw staat het gesneden ivooren beeld van Mercurius, de god van den handel, om 's zomers de roetstreep te bedekken, die ontstaat als 's winters de haard gestookt wordt. Het cabinet is met ivoor ingelegd, de laadjes hebben gouden knopjes, ze zijn gevuld met kleine muntjes, waaronder uit de derde eeuw na Christus, kleine zilveren voorwerpjes, ivoor snijwerk, verschillende soorten erts en gouden en zilveren speelpenningen.

Alles heel klein, maar echt. Voór het cabinet staan op den vloer vier boeken in verguld leeren banden. Men

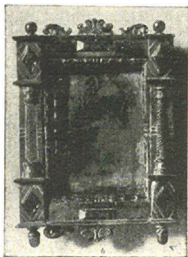
vindt er afbeeldingen in van Romeinsche goden, ook kleine Duitsche kopergravures van Dürer en H. S. Behaim uit het begin der zestiende eeuw. Achter de ruitjes van de pronkkast zien wij kleine porseleinen bordjes, kopjes, pulletjes en vaasjes; in de lade liggen kleine zeegewassen en schelpen.

De vloer is met verschillende houtsoorten en ivoor ingelegd en heeft tot model gediend voor de vloer van de Lodewijk XIV zaal van het Centraal Museum.

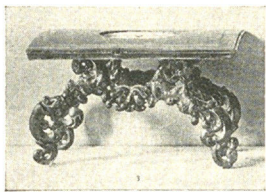

De wanden zijn hier niet als in de andere vertrekken bekleed. Het plafond stelt de vier elementen voor, in het midden de vier winden en een engel. Deze rijk geschilderde plafonds hebben de balken zolderingen van voorheen vervangen.

Boven de schouw hangt een kunstig gesneden ivoor reliëf. Het stelt de lijdensgeschiedenis van Christus voor. Er hangt een miniatuur onder van Cornelia Hester Slob, eerste echtgenoot van Martinus Holzhey, een der bezitters van het huis. De spiegel heeft een mooie barnsteen lijst, menig kostbaar voorwerp werd van barnsteen gemaakt. Het pronktafeltje is er ook van, met inlegwerk van ivoor. In het museum voor kunstnijverheid

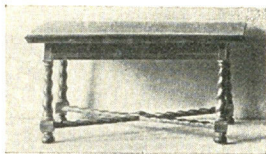
te Berlijn staat zulk een tafel in het groot. Enorme sommen werden aan die pronktafeltjes besteed, men had er de mooiste kunststukken onder. Gerard

Jonckheer uit Rotterdam bezat een tafel met paarlemoer ingelegd die f 12.000 kostte. Op dit tafeltje ligt een balsemdoosje, mooi beschilderd in émaille, met de

voor-
stelling

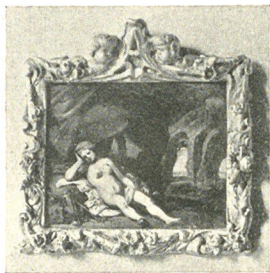
van Judith, het hoofd van Holofernis afslaan. Op de groote tafel staan de benodigdheden voor het rooken: een

komfoor, waarin een geglommen kooltje werd gelegd voor het aansteken van de pijp, de onmisbare en onhygiënische kwispeldoor, de tabaksdoos en de lange pijpen: „gouwenaren”.

De miniatuurtjes zijn van de bekendste schilders uit dezen tijd, die daardoor allen tot den roem van het huis meewerkten. Boven de kastjes Jachtnimfen in grotten van G. Hoet, 1674. Tegen de zijwanden hangen ook de fijn geschilderde paneeltjes: gezicht op het forum te Rome en een landschap door van Hugtenburgh, twee gezichten aan den Rijn en den Moezel door Herman van Saftleven, 1682. Tweeschilderijtjes op koper „Pan met de nimfen en Cephalos,” door W. van Mieris, 1682; „Madonna met kind,” waarschijnlijk door Wilt.

Schatten aan schilderijen waren in particulier bezit. In de huizen der gegoede burgers werd het schilderij

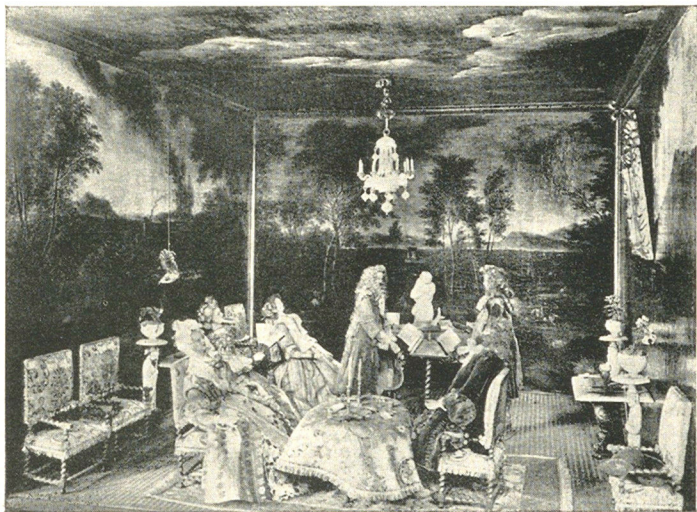

onmisbaar geacht. Er werd in gehandeld door bakkers, kruideniers en andere neringdoenden. Dikwijls hadden zij kostbare werken van Rubens, van Dijck, Dürer en andere beroemde schilders in hun bezit. De globen behoorden ook tot de bezienswaardigheden, omdat zij zoo kunstig bewerkt werden,

hier staan een aarde- en hemelglobe van ivoor in gouden standaard. Soms had men in de konstkamer de wonderlijkste voorwerpen, b.v. schilderijen, waarop alles bewoog, poppetjes die er op rolletjes achter liepen, zulk een stuk was dan in deelen verdeeld waardoor perspectief ontstond. De heeren amuseerden zich ook wel met raderwerk, b.v. een zeekrab van barnsteen, die heen en weer kon loopen. Wanneer het bekend was, dat iemand een kostbare verzameling van boeken, schilderijen of curiositeiten had, dan vroeg men verlof om te komen kijken. 's Winters werd dit dikwijls geweigerd, daar menigeen ook bij felle kou niet stookte om de schatten te behoeden voor rook en smook. Dit poppenhuis behoorde ongetwijfeld ook tot de zeldzame en „overheerlijke” cabinetten en ontelbaar zullen de belangstellenden zijn, die voor de ruiten al het poppengoed hebben bewonderd en, laten wij hopen, nog zullen bewonderen.

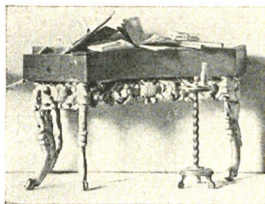
MUZIEKKAMER OF SALET

De muziek nam een groote plaats in het gezelschapsleven in, de kamermuziek werd veel beoefend. Maar onze vermaardheid danken wij aan orgel en carillon.

Eerst in den loop der achttiende eeuw ontwikkelt zich uit de herbergconcerten langzamerhand het orkest, ook is in dezen tijd de opera in opkomst. Achter in de kamer staat het spinet op verguld onderstel, het heeft den vorm van onzen tegenwoordigen vleugel. Het deksel was dikwijls mooi beschilderd. De snaren werden door ravenpennetjes opgewipt, eerst na 1711 komt het

hamerklavier, waarbij de snaren door hamertjes werden aangeslagen. Er liggen muziekboeken op het deksel en een fluit. Een der heeren heeft een violoncel, de andere een viool. Deze muziekinstrumenten hebben de luit verdrongen, waarmee vroeger de liederen werden begeleid. Er werd veel dans-

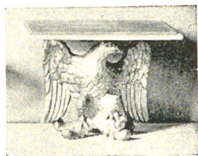

muziek gespeeld, die onder Franschen invloed stond. Op de muziekboekjes, welke hier liggen staan onder andere de volgende titels: „Air Ballet,” „Rondeau”, „Gaillarde” (springdans $\frac{3}{4}$ maat). Het spinet begeleidde deze dansen met veel variaties, het geluid was simpel en fijn. In dezen tijd werden ook de eerste vioolsolo's getoonzet, de vioolbouwkunst nam een hooge vlucht. In Italië werkte onder meer de beroemde Stradivarius, in ons land G. Verbeek. De violen werden onderscheiden in arm- en knieviolon, men had er die met goud en ivoor waren ingelegd, sommige waren zó klein, dat ze in den zak meegenomen konden worden (pochette). De zangkunst werd ook veel beoefend, de zangers en instrumentalisten hadden de vrijheid zelf versieringen, loopjes en trillers aan te brengen. De componist moest daarmee rekening houden als hij zijn composities schreef. De vele versieringen vereischten een groote keelvaardigheid. De fluit was ook een zeer geliefd instrument. Dat de belangstelling in het muzikale leven groot was, blijkt wel uit het feit, dat de beste zangers, zangeressen en instrumen-

talisten uit het buitenland ons land bezochten. De wand-
schildering hier is van de Moucheron, een bekend
schilder, die veel patriciërshuizen in Amsterdam ver-
fraaide. Zij stelt een jachttafereel voor, het plafond een
bewolkte hemel, de kamerbegrenzing is hierdoor als het
ware opgeheven. De kristallen kroon met waskaarsen is
uit het begin der 19e eeuw en vervangt een verguld
zilveren kaarsenkroon, die in 1831 gestolen werd bij de
inbraak te Vucht. De vloer is bedekt met Spaansche
matten en een wit zijden tapijt met blauwe bloemen, een
rand van groene en roode zijde. Alleen wanneer er
gasten waren legde men het tapijt neer, dat echter
weer opgerold werd zoo gauw het bezoek weg was. De
stoelen zijn van notenhout, bekleed met stof, waarin
een geweven patroon. Vier speksteen Chineseesjes
dragen potten met anjelieren (van
kraaltjes). Op de tafeltjes staan bier-
glazen en pullen. Deze tafeltjes zijn

typisch stijl Lod.
XIV, de adelaar is
zwaarverguld. Aan
den wand hangen
een spiegel en een blaker.

De gewaden der dames zijn, naar
de mode van begin 18e eeuw, los en
wijd, laag aan den hals uitgesneden
in tegenstelling met de stijvere mode,
welke hieraan vooraf ging. Zij droe-
gen een overkleed, de z.g.n. manteau. Deze liet van

voren een deel van den rok, de tablier, zien, dikwijls versierd met mooie kant. In de mouwen waren fijn geborduurde batisten strooken of was kant genaaid. De rok stond uit door de panier, een hoepel van riet, die later door baleinen werd vervangen. Een waaier ontbrak zelden. Het haar werd tot op een handbreed geknipt en gekruld, daarop een sierlijk mutsje.

De heeren droegen krulpruiken die wel eens zwaarder dan vijf pond wogen en soms meer dan 2 à f 3000

kostten. Hun fluweelen jassen waren rijk met goud galon afgezet.

Al waer het oog maer siet en siet het grootsigheden,

De mensch als in een paeuw verwandelt binnentreden.

Zijn lijf is van smaragd, juweelen en fijn gout;

Het schittert als de son, waer men het ook aenschouwt.

Wat fonkelende bag! Wat tressen, goude koorden!

Wat point d'Alençon! Wat fijn gekante boorden!

Wat strooken van fluweel! Wat rozen van gesteent!

Wat ringen aen de hant! Wat zijde om 't gebeent!

(Franc Ridderus, Rotterdamsch predikant.

Zie Schotel.)

Op het tafeltje op den voorgrond liggen kaarten, er staan zilveren kandelaars op en mooie, kleine groene roemers, waar wijn uit werd gedronken. Ook ligt er

een zilveren snuiter, waarmee de pit van de smeerkars werd gesnoten en een zilveren snuifdoosje, deze waren soms heel kostbaar:

„’t Is een rare tijd, niemand wordt er gevonden,
Of hij rookt, en snuift tabak met hiele ponden,
En was het nog maer een Americaantje, ’k zou zwijgen

[voor de leus,

Maer men dauwt allerlei vreemdsoortig reuckwerk in

[sijn neus,

Men heit saffraan, blommekens, rozen en zinkings-

[snuiven en nog andere soorten.”

Iedereen snoof; geestelijke, werkman, soldaten en dames en heeren in het salet. In de Zaanstreek had men dan ook snuifmolens. Het aanbieden van een snuifje moest zeer gratieus geschieden, naar de mode der Franschen, dat was het bewijs van „goede educatie”.

In de meeste huizen ontbraken de kaarten niet: „eerder sal men huysen vinden daer een gebedtboek sal ontbreken als een caertboek”, klaagt een geestelijke. Het gebeurde ook wel, dat in het eene vertrek de kaarten werden gepresenteerd, terwijl in een andere kamer van hetzelfde huis een knecht rondging met een schaal waarop bijbeltjes om te vragen of ze „ook van GodsWoord gediend waren”. De aanzienlijksten in den lande waren aan het spel verslaafd, enorme sommen werden soms op een avond verspeeld.

DE PROVISIEZOLDER

Het dienstmeisje heeft een stofmandje waarin veeren

liggen en een doek onder den arm. Door de geopende deur kijken wij in haar kamertje, waar alleen een bed

staat met gebloemd sitsen dekens opgemaakt, een trap voert naar den turfzolder boven haar kamertje. Als er geen slaapgelegenheid genoeg was, kregen de dienst-

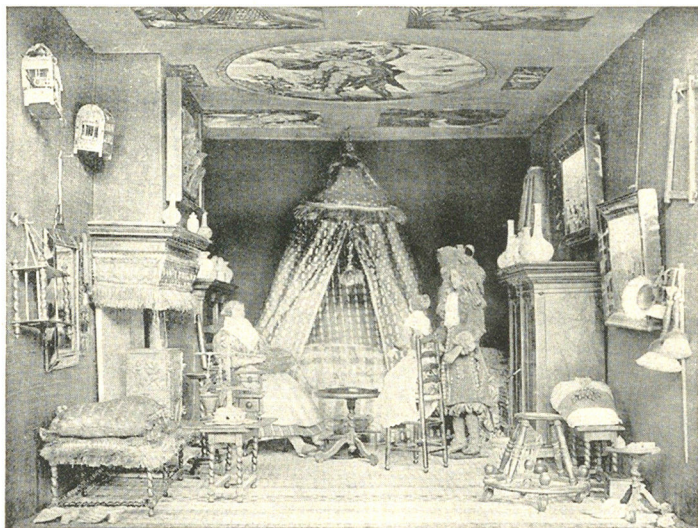
meisjes een of meer kinderen bij zich in bed.

Op de plank staan inmaakklesschen en tonnetjes met gepelde rijst, gort, grauwe erwten en boonen. Wecken kende men nog niet, wel het inzwavelen en zouten. Gedroogde visch werd uit Noorwegen ingevoerd, ook droogde men ze wel zelf, hier hangt ze ook aan den wand. Links achteraan staat de bakslee, de schaatsen hangen ook aan den wand. Het spinnewiel is naar den zolder verhuisd. De tijd is voorbij, dat de vrouw des huizes onder de luifel voor het huis zelf het linnen weeft. In den loop der 18e eeuw laat zij dat meer en meer aan anderen over en hoofdschuddend zal het kamermeisje stof afnemen en denken aan dien goeden ouden tijd, toen alles nog zooveel beter was.

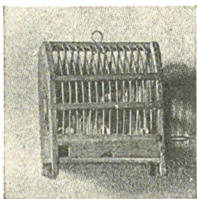
DE KINDERKAMER

De arts is op bezoek, een kind zit op den hoogen kinderstoel, een dienstmeisje zit bij haar met een naai-
mandje op schoot. In het bed moet nog een pop gelegen hebben (het zieke kind voorstellende), een oude catalogus vermeldt zulks. Waarschijnlijk is die pop aan een gast ten geschenke gegeven. Het plafond is versierd met een kopergravure naar Goltzius en stelt den herfst voor. De wanden zijn bekleed met donkerroode zijde op de vloer liggen Spaansche matten. Het bed heeft een koepelvormig baldakijn en heet daarom paviljoen, een beddekwest was de steun bij het overeind komen. De twee kasten zijn met zilver beslagen, de eene dient voor wollen de ander voor linnen benoodigdheden. Rechts

staat op een tafeltje klein kinderspeelgoed: tafeltjes,

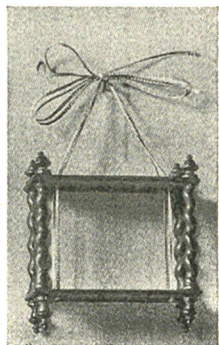

stoeltjes en bikkels. De kinderen hadden soms ook de aardigste zilveren voorwerpjes. Het looprek op wieltjes staat er naast, het kind werd daarin gezet en kon er de heele kamer mee rond rijden. Op het kantkloskussen werd de fijne kant voor kragen en lubben geklost. De schilderijtjes stellen beide een ruitergevecht voor, boven de schouw hangt

een relief in perenhout gesneden. Op de kasten staan

blauw porseleinen borden, pulletjes en steenen beestjes. Een klein groen vogeltje zit op het kooitje. Naast het boekenrekje hangt een spiegel in zilveren lijst en daarnaast een zakje waarin vier kammetjes (w.o. een stofkammetje). De rustbank heeft een neerslaanden kant, de kussens zijn met zijde bekleed. In de schouw staat een zilveren kachel met gedreven voorstellingen van Abrahams' offerande en engelen. Deze kachel is gemaakt naar voorbeeld der gegoten ijzeren, welke, evenals de haardplaten, versierd waren met allerlei bijbelsche of geschiedkundige tafereelen. Op het tafeltje staat een ivoren haspel, die gebruikt werd bij het garen winden.

De arts heeft het teeken zijner waardigheid, de urinaalflesch in de hand. Het was de tijd, waarin de zoogenaamde „piskijkerij” een belangrijke rol speelde.

Met ergernis zag menig bekwaam heelmeester neer op hem die zich schuldig maakte aan bedrog daarmee. De meest fantastische verhalen werden soms de patiënten opgedischt, die in den waan verkeerden, dat de

geneesmeester alles uit de urine kon lezen.

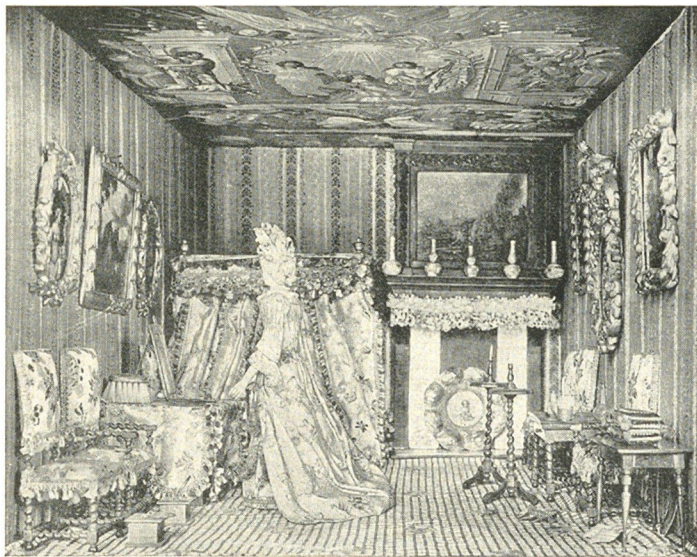
„Hij siet, al vraegt hij niet een mijt,
Welk uur dat gij geboren sijt,
Wanneer gij kwaamt aan 't ongeval,
Hoe lang uw sieckte duren sal.”

De arts was een deftig en gestudeerd man en meer in rang en stand dan de chirurg. In tegenstelling met den laatste, die zijn vak bijna uitsluitend door de praktijk leerde, heeft hij groote sommen voor zijn opleiding moeten besteden. Hij maakte, na de vaderlandsche universiteit bezocht te hebben een studiereis in Frankrijk of Italië om daar den doktersgraad te behalen. De studenten bezochten niet alleen de colleges, die betrekking hadden op hun studie, maar zij liepen ook vele andere, want de takken der wetenschap waren nog niet zoo uitgebreid. De arts was dikwijls tevens botanicus, godgeleerde, historicus, letterkundige of sterrenkundige.

Als de dokter afscheid neemt zal het kind eerbiedig een reverentie maken zooals het hoort „in deftigher liën presentie” en de dokter rekt hier zijn duurste tarief: 50 ct. Hij bezocht zijn patiënten te voet, eerst in de 18e eeuw per koetsje.

De kinderen gingen naar de Fransche school. Het onderwijs stond niet op hoog peil. Slecht Fransch was de taal der beschaafde wereld. De inwonende gouverneur of een der ouders nam dikwijls de zorg van het onderwijs op zich, dit lag aan het inzicht der ouders. Een catechiseermeester verzorgde het godsdienstonderwijs en leerde de Heidelbergsche catechismus in het Fransch.

Ondanks de ernstige waarschuwingen der predikanten bezochten ook vele kinderen de dansschool, waar zij de sarabande, pazzamezo, gaillarde en menuet leerden. De meeste meisjes werden voor het huishouden opge-

leid, in den loop der 18e eeuw werd echter ook voor haar steeds meer op beter onderwijs aangedrongen. De kinderen der minder aanzienlijken gingen drie, vier jaar oud, naar de „matresse” school, waar ze koekjes kregen als ze zoet en met de roede werden gestraft als ze stout waren.

HET SLAAPVERTREK

Daer komt een jonge vrouw te voorschijn, net besneden
Van tronie, maar coquet en wulpsch van zeden.

Haar wangen glimmen van 't blanketsel, hier en daar
Met gloeyent fermiljoen besmeert, terwijl heur haar
Zich spiegelt in den glans van honderd diamanten.

De tronie, dicht bezaaid met moesjens klein en groot,
Gelijkt een krentekoek. (Boerekermis, Rotgans.)

Het toilet dezer dame is kenmerkend voor de mode
van 1680. Eerst later zien wij de lossere gewaden, die
in het salet gedragen worden. De overrok was met

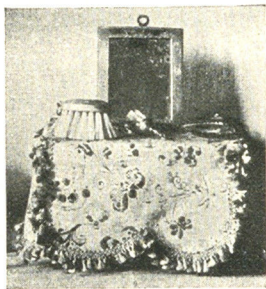
gouddraad en passementen bestikt en
werd naar achteren omgeslagen, waar-
door een groot stuk van den rok te zien
kwam. Eerst na het hooge kapsel
volgde het kort geknipte haar. In den
loop der 18e eeuw wordt het hooger en
hooger tot het in het eind dier eeuw
enorme afmetingen aanneemt. Een
corset met dikke houten of ijzeren
staven sloot het lichaam in een harnas,

ook kinderen werden daar soms ingesnoerd. Door
middel van een levensgroote pop, Pandora, die in Parijs
werd opgetuigd en vandaar uit naar Engeland en Ne-
derland werd gezonden, wist men wat mode was. Mode-
platen kende men nog niet; die komen eerst tijdens de
Fransche revolutie. De japonnen werden ruw en slordig
genaaid en met grof linnen gevoerd. De heerenkleeding
was doorgaans zorgvuldiger afgewerkt. Het japonnen

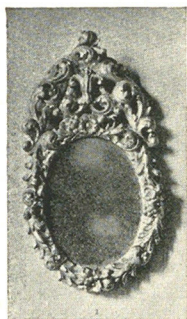
maken was hoofdzakelijk kleermakers werk, de vrouwen mochten het zelfs niet en nog in 1749 is de vergunning van den prins noodig voor een zaak in Nijmegen, waar vrouwen wilden naaien.

De toilettafel is onmisbaar in een slaapvertrek. Zonder waschtafel kon men het desnoods wel stellen, maar zonder toilettafel kon geen dame uit den deftigen stand leven. Met het reinigen van het lichaam schijnt het in tegenstelling met het linnengoed al zeer treurig gesteld te zijn. Cats waarschuwde: „Maer wat immer u geschiet, Wast u hoeft sijn leven niet!”

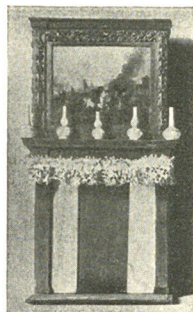
Aan het hof te Versailles ontbraken zelfs de waschtafels geheel. Wat te doen als de teint van de dames flets was? Wanneer zij kringen onder de oogen hadden en heur haar geen schoone kleur bezat? Geen nood! Zij wisten zoo goed met den poederkwast om te gaan als de 20-eeuwsche dames. Zij wisten met vermiljoen wangen en lippen te verwen en zij bezaten ook het poeder, dat het haar een betere kleur kon geven. Door moesjes, zwart gegomde zijden of papieren sterretjes trachtten zij het blank van hun teint nog beter uit te

doen komen en het vereischte heel wat studie eer ze naar den eisch aangebracht waren. Ook de heeren poeierden

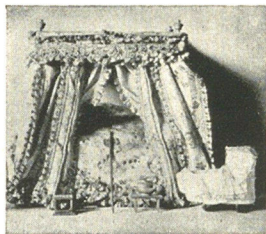
zich en er werd geklaagd, dat er zoo met tarwemeel gemorst werd, dat de broodprijzen er door stegen. In een kostbaar rieckdoosje droeg men odeur bij zich of geurige poeder: „neusbancket”.

Boven de schouw

is een schilderstukje, waarschijnlijk van van Hughtenburgh, het stelt een ruitergevecht voor. Het schoorsteenvalletje is van fijne ge-

breide kant. De overige miniatuurtjes zijn van van Mieris, van Slingelandt, Vertangen en Cornelis Wilt. De zoldering stelt de apotheose van keizer Leopold de Eerste voor. In deze kamer heeft ook een barnsteen koffer-
tje gestaan, dat

met goud en ivoor was ingelegd, maar dat bij de inbraak in Vucht gestolen werd. In zulk een bijouteriekoffertje werden schatten aan kleinoodiën, diamanten, ringen, parelspeelden, harten met pijlen enz. bewaard. De wanden zijn met roode zijde behangen, op den vloer ligt een

wit en geruit zijden tapijt met roode rozen. In de hooge kandelaars staan vetkaarsen. Er werd natuurlijk ook toen reeds geklaagd over de overdadige weelde. Met de mode spotte ook menige dichter; van Paffenrode klaagt in „De bedroghen Giericheit”:

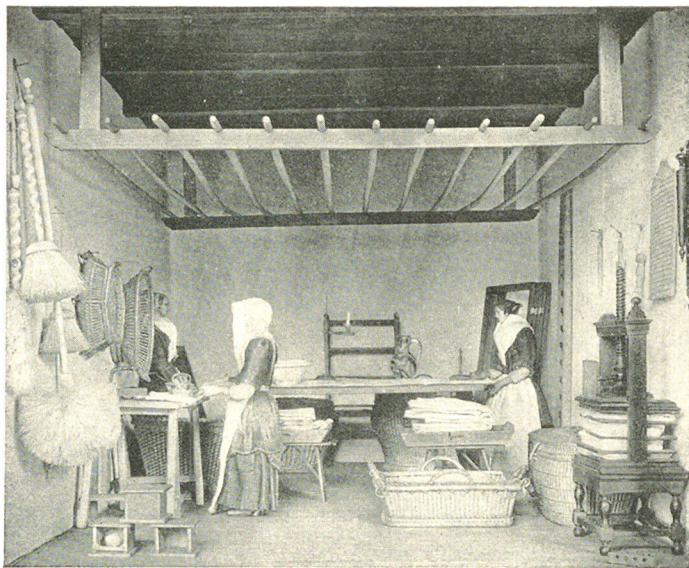
Daer is nu haest alle dagen een nieuwe
[mode, dan draegt men lange
[dan korte lijven,
Dat de lui allemaal waren als ik, daer
[zou maer eene mode blijven,
Maer nu heb je haest alle daeg wat
[nieuws, practiseert maer
[iemand een nieuw fatsoen
Dat d'eene gek voordoet, dat willen
[straks al de anderen nadoen!

DE DROOGZOLDER

De goedgevulde linnenkasten onzer voorouders zijn beroemd. De zware eikenhouten cabinetten konden nauwelijks al den schat van het eigengereide linnen bergen. Het was dan ook de trots der Hollandsche huisvrouw om stapels linnengoed in bezit te hebben. Een inventaris bestond menigmaal onder meer uit 50 dozijn tafellakens, 150 manshemden, 100 onderbroeken, 60 „hooftmussen” met of zonder plumagie, 12 nachtrocken van geblond sits, 200 neusdoecken, enz. Dat er veel

goed voorradig was, was in zooverre noodzakelijk, omdat men slechts enkele keeren in het jaar de wasch deed. Voor die gelegenheid werden dan de wasch-

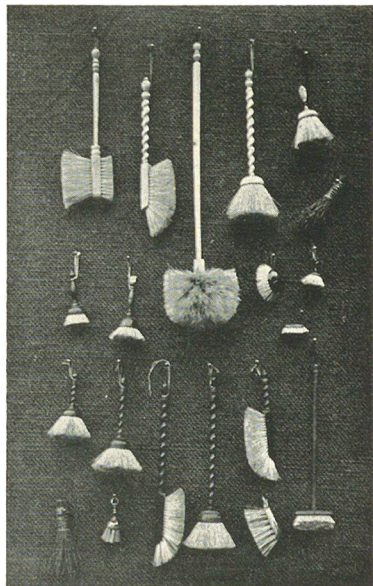

vrouwen, stijfsters en strijksters gehuurd. Het lijnwaet, zoo heette het, werd in geen land zoo fijn en zuiver gehouden. De Hollanders moeten dan ook de uitvinders zijn van kamfer en borax, het laatste verhoogt den glans van het linnen. Op de waschlijst, die aan den wand hangt, lezen wij: mans en vrouwenhemden, slaep plakens, sloopen, tafellakens, servietten,

hantdoecken, schorteldoecken, nachthalsdoecken, treck-
mussen, halsneusdoecken, kroplappen, ployde mouwen
(geplooid mouwen), slichte (gladde) mouwen, capers,

lange dassen, beffen,
mansmouwen, onder-
broecken, borstroeken.
„Mans mouwen” zijn
losse mouwen die aan-
getrokken werden als
de man aan het schrij-
ven was en die het pak
moesten beschermen.

„Steets was hij op 't kantoor en met de neus in 't boeck,
Sijn mutsjen op sijn hoofd, sijn mouwen an voor 't wrijven,
Want hij was bezig staagh met dit of dat te schrijven.”

(Moortje, Bredero.)

Het meisje links staat te strijken. In het strijkijzer

werd een kooltje vuur gelegd. Er ligt ook een steentje, waarschijnlijk een liksteen, waarmee het goed eerst glad gewreven werd. Aan den wand hangt een mangelplank en een stok waar het goed omgerold werd. De plank werd met kracht over de mangelrollen gewreven. Het vuile goed werd in de sluitmand geborgen, die hier naast de pers staat en van heel fijn vlechtwerk is. Bij de groote tafel (plaktafel) staan twee meisjes het goed te rekken een kom met water om het goed in te vchten staat erbij. De borstels welke hier hangen zijn buitengewoon fijn afgewerkt, zij hebben gedraaid ivoren steelen. In de mangelplank werden soms rijmpjes gesneden ¹⁾:

„Wast wit, mangelt snel,
Of ick sla u het mangelbret op 'tu vel.”
„Schon gewossen en net gevouwen
Is een sieraet al voor de vrouwen.”

Stoven werden ook wel besneden, zij ontbreken in geen vertrek.

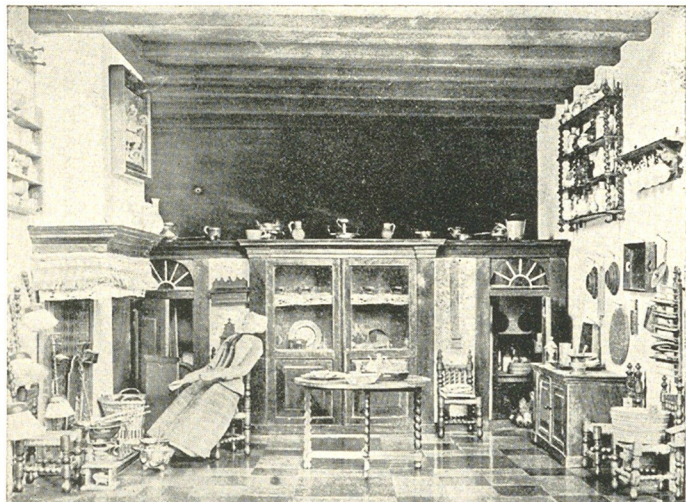
„Des 's zomers word ik niet, des winters veel geacht,
Wie eerst mijn buik niet warmt, vergeefsch mijn
[gonst verwacht.”

DE KEUKEN

Wanneer vreemdelingen ons land bezochten, roemden of spotten zij om strijd met het kraakheldere onzer wo-

¹⁾ Zie „Huis Oud en Nieuw” 12e j.g. 1914 p. 65 en p. 97.

ningen. Er waren huishoudens, waar het geheele jaar door dertig of veertig emmers water per dag werden verwerkt, wat met het oog op de in ons land veel heerschende rheumatiek minder gunstig genoemd mag

worden. Men boende en schuurde van den morgen tot den avond. Het koper en tin moet altijd prachtig geblonken en geglansd hebben. Hier is de „maerte” aan het wafels bakken. Het wafelijzer houdt zij boven het vuur, de pot deeg staat naast haar en op de tafel staan bordjes voor de heele en kapotte wafels.

De dienstbode was dikwijls de voedster van de vrouw

des huizes geweest, zij verzorgde deze en volgde haar bij het verlaten der ouderlijke woning. Als zij te oud of te zwak werd om te werken, gaf men haar een huisje op een hofje. Dikwijls hadden zij veel te zeggen. Bekend is het verhaal dat de maerte van burgemeester Bicker uit Amsterdam geheel Holland regeerde. Immers, zij regeerde de vrouw van den burgemeester, deze hem, hij Amsterdam en Amsterdam geheel Holland. In een ouden catalogus ¹⁾ staat dat er nog een juffrouw in de keuken is, die komt keuren, later schijnt die juffrouw weggenomen te zijn, zij hoorde daar niet meer, want in de 18e eeuw verslapt de belangstelling voor de keuken. Zij trekken zich terug en de dienstbode wordt alleenheerscheres. In wettelijke voorschriften ²⁾ lezen wij, dat het haar verboden was eenige gemaakte krullen te dragen, strikken of afhangend sieraad, goud, koralen, zijden of fluweelen kleederen. Dat ze er zich niet altijd aan stoorden, blijkt wel uit een klacht over de „nieuwe dienstboyen”:

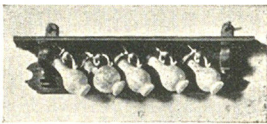
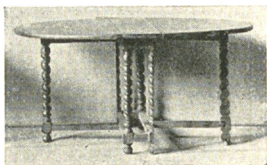
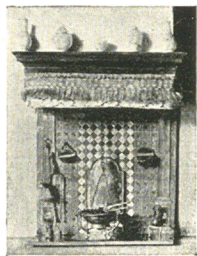
„Zij zijn bestrikt en bequickt, spijt de juffers, zoo zijn
[de lokjes gekrult,
Dat je schier niet weet of je ze voor de meit of de
[juffer houden zult.”
(v. Paffenrode, De bedroge Giericheit.)

De zoo noodige boenders en borstels ontbreken hier

¹⁾ Opgenomen in „Het Oud-Hollandsche Huis”. ²⁾ Amsterdamsche keur 1682.

niet, rechts is het vaathuisje met pompen, een gootsteen met marmeren kom, emmers, luiwagens, schuurbakken, bezems, en klompen. In het andere hokje staan boter, bier- en azijnvaten (Delftsch aardewerk).

Boven de schouw hangt een relief in perenhout. Men stookte met hout en turf, een mand, gevuld met turf, staat bij de schouw. Op een „treeft”, een ijzeren drievoet, werd vleesch of fruit geroosterd.¹⁾ In het midden staat een zoogenaamde klaptafel, die neergeklapt kon worden en dan minder ruimte innam. Er bevindt zich een theeservies op en een kaneelbus. Op het kastje zien we een zandlooper, op een stoel een tobbe met mosselen. In de aanrechtkast staan houten schotels met ham, brood en kaas en een bak met kazen. Op een bordendroger werden de borden gedroogd, verplaatsbare stokjes steunden de borden. De slijpplank draagt het jaartal 1685. Aan den wand hangt een „kannerichel”, een rek waaraan blauw porseleinen kannetjes hangen met zilveren deksel. Het glazen rekje is gevuld met witte bokaalen,

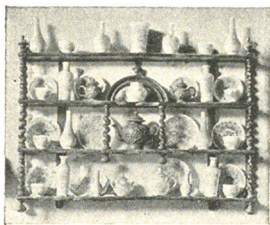

¹⁾ Zie Dr. J. Kalf, Oud Keukengerei, „Huis Oud en Nieuw” 1905, p. 23.

snavelkaraffen, een gebroken fluit, fleschjes, roemers, een kelk van Venetiaansche vorm en een vleugelglas. Glas werd bij elke gelegenheid gebruikt, men had er vele soorten in, want men had ook vele soorten drank. Dikwijls gaf men elkaar roemers of rijnwijn glazen ten geschenke waarop met een diamant spreuken, figuren, bloemen of namen werden gegraveerd. De fluit is het ranke, soms 40 cM. hooge glas, waaruit lichte most of bier werd gedronken. Omdat het gevuld gauw topzwaar was werden er vleugeltjes aan geblazen met blauwe of wit dooreen gevlochten stangetjes: het Venetiaansche vleugelglas. Ook de flesschen werden gegraveerd: „Bewaer Uw Tonge voor het Booze”, of „Een goede Boom draagd goede Vrugt”,

„Wiens mond en hert voor 't quaed zich hoed,
God voed zijn lichaam en gemoed,
Met overvloed van alle goed.”

Het andere rekje is gevuld met het fijnste Chineesche aardewerk. Het gebruik van porseleinen borden begint

in dezen tijd meer in te burgeren, zij dienden eerst meer tot versiering. Het tafelgerei bestond hoofdzakelijk uit tin. Met vorken at men nog niet, men at met de vingers, ging dat lastig dan gebruikte men lepel en mes. Dikwijls bakte men in het

snuivertje of de achterkoocken om de keuken niet vuil te maken. Koper en tin werd

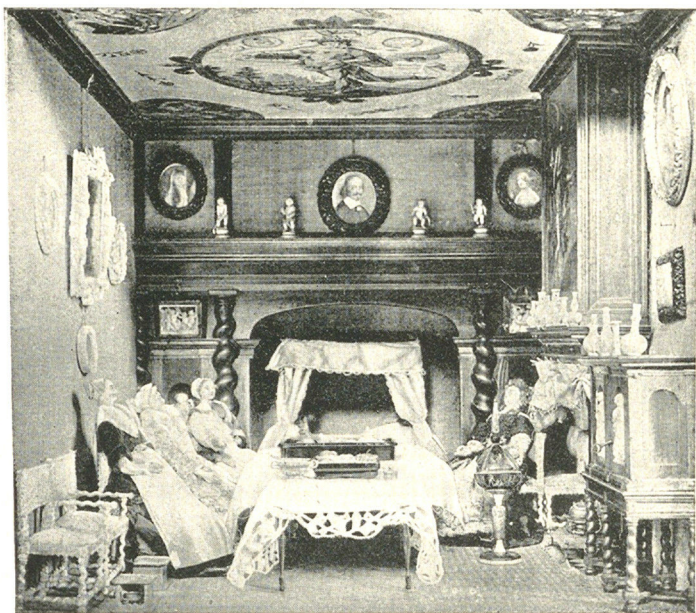
geschuurd met karnemelk en puimsteen, daarna opgewreven met boomolie en poeder. Bij het bereiden van het middagmaal werd veel visch en vleesch gebruikt, eerst langzaam begint ook het groentenverbruik toe te nemen. Op het brood werd veel kaas gegeten, zonder boter, want zuivel op zuivel was overdaad. Men stond vroeg op en ontbeet met brood en bier, eerst later met melk. Om 12 uur werd het maal gebruikt, dat bij de eenvoudigen uit rijstebrij, witte boontjes, rapen, kool, hutspot met limoensap, visch, spek of gezouten vleesch bestond, bij de gegoeden uit verschillende gangen: schapenvleesch met rijst, cappoen met limoenen, duiven met andijvie, boekende flensjes, vladen of taarten:

„Noch heb ik rijstebrij, bestrooit met pijpkaneele
En suiker, o, die kost glijt zachjes deur de keel!
Ik zal ook hering, pas gezouten op doen maaken,
Spekvet en dik van rug, daar zal ons bier op smaaken!”
(Boerekermis, Rotgans.)

Het middagstik volgde om drie uur, brood, boter en kaas, om acht uur het avondeten, brood en boter, soms resten van het middagmaal en banket, b.v. mosselen met zoete saus.

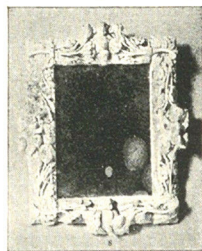
DE KRAAMKAMER

De kraamvrouw in hemelsblauwe zijde en kant gekleed, ontvangt bezoek. Naast haar zit de min, die het kindje op schoot heeft en aan den anderen kant de baker. In de koningshouten alkoof staat het kraambéd, de gordijnen zijn van roze zijde met zilvergalon omzoomd,

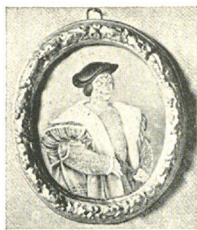
op het bed ligt een fijn gehaakte spreij en nachtzak, er staat een stok, die helpen moet bij het opmaken. De wanden zijn met roode zijde behangen, op de vloer ligt een gele Spaansche mat met rood zijden rand. Het plafond is versierd door een kopergravure naar Goltzius en stelt de lente voor. De fraaie wandstoffen en de rijke kamerbetimmering vroegen een zoldering, die daarmee harmonieerde en zoo veranderen in het eind der zeventiende en in het begin der achttiende eeuw ook de zolde-

ringen meer en meer ¹⁾). Zij werden meestal beschilderd met voorstellingen uit de mythologie. Vooraan staat het luiermandschabinet, op de paneeltjes twee ivoren beeldjes, geloof en hoop. De stoelen zijn van wit ivoor, wat hier ebben- of palissanderhout moet voorstellen. De pooten zijn kunstig gedraaid, de zittingen zijn met roode zijde bekleed. Ivoorsnijwerk was zeer in zwang, uit Malakka, Siam en Ceylon werd het aangevoerd en de ivoordraaier maakte er de fijnste kunstvoorwerpen van. Het ivoordraaien was een apart ambacht. De lijst om den spiegel is ook van ivoor, evenals de lijstjes om de miniatuurportretten van Philips van Orleans en Henriëtte van Engeland. Onder den spiegel hangt een klein miniatuurtje van Martinus Holzhey, muntmeester van Zeeland, vader van mevrouw Pipersberg, het is hier eerst in 1788 opgehangen. Boven het luiermandschabinet hangt een miniatuur op perkament geschilderd, het is werk uit de tweede helft der 16 eeuw. De portretten van Lodewijk XIV, kardinaal Mazarin en Maria Theresia van Spanje hangen boven de alkoof. Het porselein in het poppenhuis is alles echt

¹⁾ Over Wanden, zie ook „Huis Oud en Nieuw” j.g. 1904.

Delftsch, Japansch of Chineesch, de pulletjes, die in elk vertrek op den schoorsteenmantel staan zijn van dun blauw porselein. Op de grootste tafel staat een verlakt theeblad met acht blauw porseleinen kopjes en schoteltjes, een trekpots, melkkan, suikerpot en een kommetje met acht zilveren fildegrain theelepeltjes. Op het kleinere tafeltje staan vier schaaltes met confituren, een zilveren kandeelkom en een zilveren koekjesdoos.

Wanneer de gastvrouw theevisite had zette ze in kleine trekpotsjes verschillende soorten thee. ¹⁾ Zij vulde kleine kopjes met verschillende soorten, welke de gast proefde om dan te zeggen welk soort zij prefereerde. Deze werd op een porseleinen stoofje getrokken en tot het eind der 17e eeuw met saffraan gepresenteerd in een grooten kop met deksel. Op het eind dier eeuw neemt het gebruik van melk meer en meer toe, daarom is bij dit servies ook een melkkan. Een koffiepots ontbreekt in dit huis, hoewel de koffie wel bekend is en de koffiehuisen in vollen bloei zijn. Deze dames zullen ieder 20 à 30 kopjes thee gebruiken, „Een geurig oriëntaaltje,” zal de bezoekerster prijzen, terwijl zij de thee in haar schoteltje schenkt en

¹⁾ Zie Schotel, Het Oud-Hollandsch Huisgezin der 17e eeuw.

uit dat schoteltje drinkt. „Ja,” zal de kraamvrouw instemmen, „onse dokter vindt thee een goeden krachtigen drank, hij zegt dat thee een vast gebit geeft en swarte tanden wit maakt.” „Seker!” zal de baker invallen, „thee is een machtigh medicijn, als men sieck is moet men 80 tot 100 kopjes daags drinken, het suyvert ook de verbrande humeuren en hitte der lever!”

Bij de thee werden de confituren gesnoept, daarna dronken zij de kandeel: wijn, gekookt met suiker en eierdooiers en specerijen, waar Deventer koek, kaneelkoekjes en Utrechtsche theerandjes bij gepresenteerd werden. Gold het geen kraamvisite dan ging na de thee het zoogenaamde afzakkertje rond, een kom met brandewijn en rozijnen.

Naast de schouw, onzichtbaar hier, staat de teenen bakermant. Deze was zoo groot, dat de baker er ten voeten uit in zat en liep van achteren en aan een zijde zoo hoog op, dat zij en het kind voor de tocht en vuurgloed beveiligd waren. Het kostte de bakers waarschijnlijk moeite om in zulk een mand, die op den grond stond, neer te zijgen. De mand raakte echter al uit de mode, daarom staat hier ook een bakerstoeltje, dat meer en meer in trek komt en de bakermant geheel doet verdwijnen.

De luiermand was meestal een geschenk van de grootmoeder of peet. De kleinen hebben vaak het kostbaarste uitzet, dat men zich denken kan. Een kinderuitzet be-

stond o.m. uit rood armozijnen en met zilveren kant geboorde bovenluiers, uit fluweelen, met zijde gevoerd en kant omzette onderluiers, satijnen strikluurtjes, dekentjes van satijn met bloemen bestikt, kanten mutsjes, fijne gebreide kousjes en handschoentjes en het groote witte of geel satijnen speldenkussen met zilvergalon omboord, waarop de naam van de kleine met spelden geteekend. Bij de geboorte werd de voordeur versierd met den kraamklopper, een plankje met fijne kant en zijde bespannen. Waren er twee- of drielingen geboren dan hingen er evenzooveel kloppers uit. Waar een klopper hing mocht een schuldeischer niet met geweld manen noch een soldaat inkwartiering eischen.

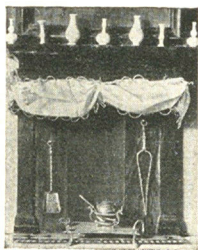
„Als 't kindje op de wereld kwam,
Al uit zijn donker hoekjen
Dan dronken de vrienden wijn en kandeel,
En ze wonden 't in een doekjen.”

Dat doekjen heeft een heele geschiedenis. Hoe stijver een kindje ingebakerd of opgebunzeld was, hoe beter. De beentjes werden dan mooi recht en als het uitstaande oortjes had kreeg het nog een paar mutsjes op die strak om het hoofdje sloten, waardoor de ooren en oorlellen mooi plat werden. Wel werd ook toen al door deskundigen voor dat inbakeren gewaarschuwd, maar de bakkers waren er moeilijk af te brengen. Over de vuurkorf, waarin een kooltje vuur, werden de kleertjes verwarmd en de luiers uitgewasemd. De atmosfeer in een kraam-

kamer moet dikwijls benauwd geweest zijn, want meestal werden de ramen gedurende weken zorgvuldig gesloten gehouden. De agaten schaal, welke bij de bezoeker staat, is waarschijnlijk een reukvat waarin odeur gebrand werd.

De baker ontleent haar naam aan bakeren, koesteren, warm houden. Zij volgde in rang de vroëmoer, welke zij soms geheel verving.

Zij heeft voor veel dingen te zorgen, ze moet oppassen, dat er geen kransjes in de veeren zitten, want dan is het kind behekst, als de kaars blauw vlamt moet ze die dooven, want dan is er een geest in de kamer. Zij moet oppassen, dat de kraamvrouw niet de linker vóór de rechterkous aantrekt, want dan gebeuren er ongelukken. Zoo was het leven vol gevaren en geleek het een betooverde wereld waarvan de baker portierster was en waar ieder ontzag voor had.

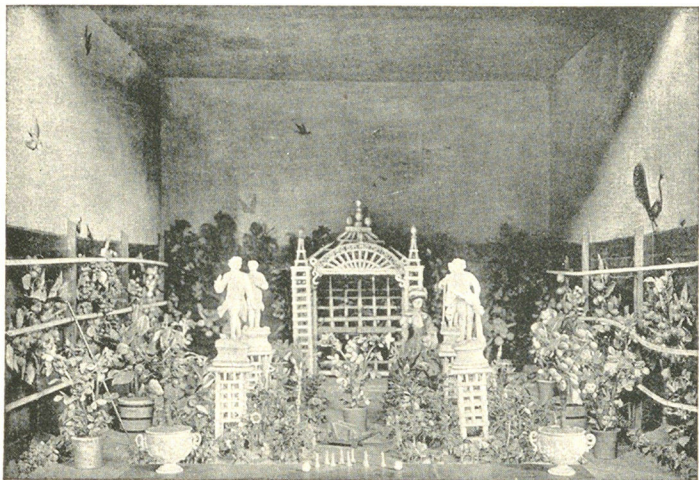
De vroedvrouw werd door de stad aangesteld. Voor haar deur hing een uithangbord, waarop een kruis met in het midden een kindje afgebeeld. Tot het eind der 17e eeuw gaf men bij de geboorte een groot kraamfeest, dat voor de kraamvrouw dikwijls zeer afmattend was. Op het eind der zeventiende eeuw werden deze feesten vervangen door de enkele kraamvisites. Er werd op zulke visites heel wat afgebabbeld en de kraamvrouw kreeg menige goede raadgeving tegen hekserij en

kinderziekten. Het verplegend personeel werd na afloop met een flinke fooi beloond. De gewoonte om een min in dienst te nemen wordt eerst in dezen tijd algemeen. Het hoort niet meer zelf het kind te voeden. Aan de min werd dikwijls geheel de zorg voor het kind toevertrouwd: Zij moet het manierlijk opvoeden en

„gheeft het des winters een kleed van fluweel,
Des 's somers van canten of van zijde in 't geel,
En hulde 't des Zondags in fijn armozijn,
En 's werckdaeghs in lijnnen en tabbers van grijn,
En sierdet met veerkens van swart en van root,
En song het ter ruste in wiegh en op schoot.”

DE TUIN

Deze stadstuin is met zijn beelden en priëel van latwerk typisch voor het tijdperk van omstreeks 1700. Er zijn vier perken, elk perk is weer in vier kleine perkjes verdeeld. Alles is symmetrisch aangelegd, het priëel aan het eind van het middenpad, de vier beelden, de twee gesneden ivoeren vazen, waarin oranjeboompjes en aan weerskanten van het priëel een pot met een plant. De kleur der nagemaakte bloemen is verschoten, de groene blaadjes hebben hun glans verloren en het is moeilijk te zien, welke plantjes hier nagebootst werden. Tegen de groen geschilderde schutting staan oranjeboomen, druiven en perziken, een zonnebloem trotseerde de eeuwen en heeft haar gele kroon behouden. In de perken staan tulpen en stengels waarschijnlijk van lelies, het

blad doet daar tenminste aan denken. Het priëltje is met rozen begroeid. De tuinen werden evenals de huizen keurig onderhouden. De paden werden veelal met bork bestrooid, fijn geschaafd eikenboomschors, het liep gemakkelijker dan zand, werd niet door den wind meegenomen en zag er door zijn roodgele kleur mooi uit. De tulpenhandel nam in dezen tijd erg toe, bekend zijn de verhalen over de enorme sommen, welke soms voor een tulp besteed werden. Op den voorgrond staat het kegelspel, in het priëltje is een trik-trak-bord. Deze spelen waren zeer geliefd. Van het trik-trak bord had men de kostbaarste kunststukken. Op de schutting is een pauw geschilderd.

Aan de Vecht had men ware lusthoven. Daar zag men groote beeldengroepen, waterpartijen, doolhoven en geschoren hagen.

Eerst in het midden der 18e eeuw wordt de tuinaanleg minder stijf. Beelden ontbraken zelden, men had er die tevens als bijenkorf dienst deden. In een tuin in Amsterdam stond een beeld van de godin Flora, levensgroot, op den rug was een glazen deurtje waardoor men de honing er uit kon halen en de bijen zien.

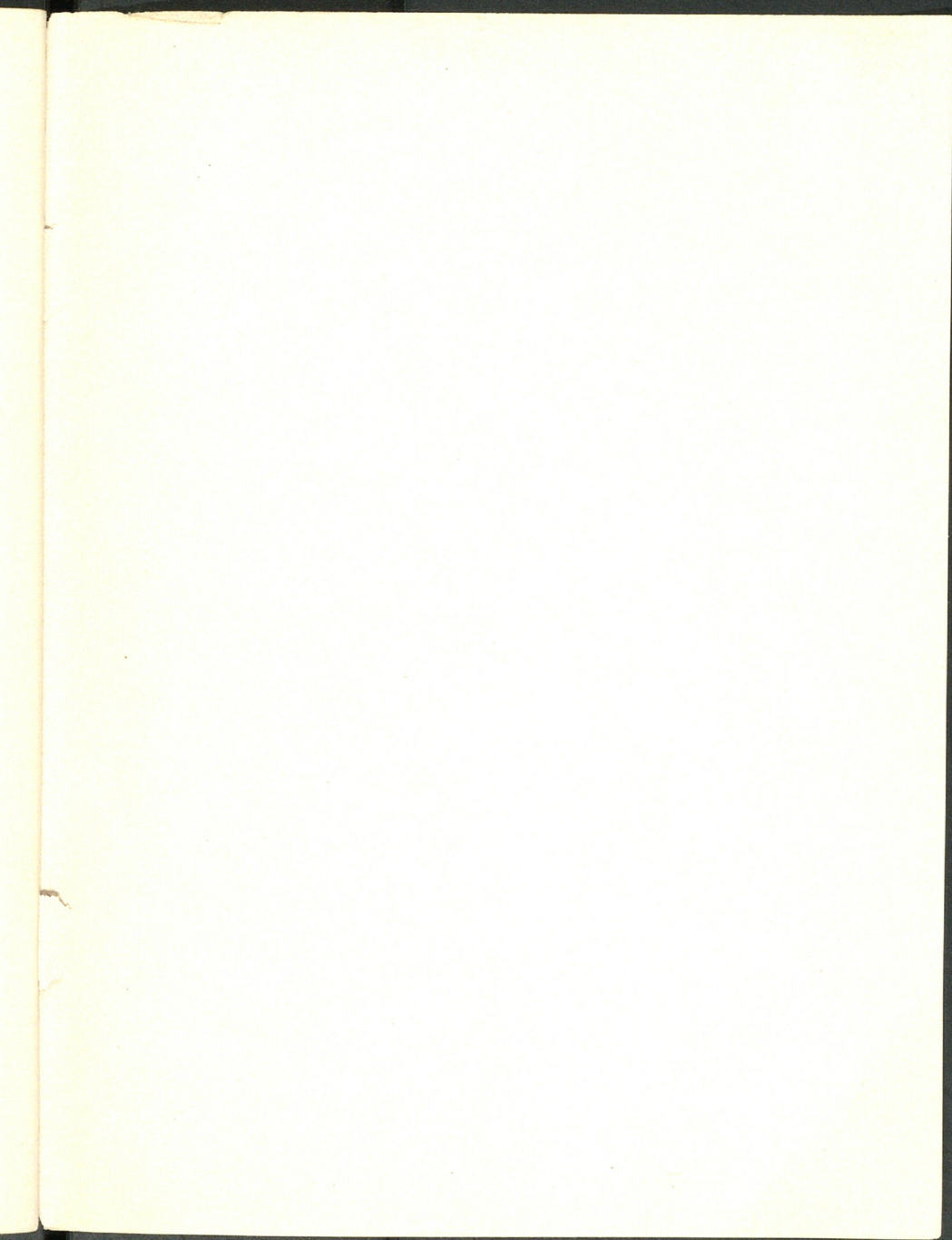
Huydekoper bezingt de lusthoven aan de Vecht in „Het Maarseveensche Tempe” aldus:

„Dit 's Flora's woonplaats, die, gekroond met
[duizend bloemen,
De tuinen en het veld met kleur op kleur schakeert.
Elk huis heeft zijn vermaak, waarop 't zich kan be-
[roemen,
wijl 't aardrijk ieder hier zijn gaven mild vereert.
Aanschouw de tulp, gevlamd op veelerhande wijzen,
Den purperen hyacinth en geele tydeloos.
Wie kan de goudsbloem of narcis naar waarde prijzen?
De keizerlijke kroon of blanke tuberoos?
Hoe gloeien hier de witte of purpere anjelieren,
Omringd van passiebloem, jonquille, en duizendschoon!
Daar de Amaranten en de bonte violieren
Het hoofd verheffen naast den purp'ren anemoon.
Hoe blinkt de lelie hier in 't midden van de rozen!
O, geele zonnebloem, o, purpere akolei!
Zie hoe de aurikulaas uit maagdeschaamte bloozen!

De bloemen van damast, renonkels velerlei,
Doch alle frisch van reuk, en even fraai van kleuren,
Vermaaken oog en neus wanneer de zomer keert,
O schoone tuinen! O, beminnelijke geuren!”

DEN BELANGSTELLENDEN LEZER VERWIJS IK
NOG NAAR DE VOLGENDE DOOR MIJ
GERAADPLEEGDE WERKEN:

- S. Muller Fz. en W. Vogelsang, Het oud-Hollandsche huis.
G. D. J. Schotel, Het oud-Hollandsch huisgezin der 17e eeuw.
P. J. Blok, Geschiedenis van het Nederlandsche volk, deel III.
E. D. Baumann, De dokter en de geneeskunde.
Z. C. von Uffenbach, Merkwürdige Reisen durch Niedersachsen, Holland und Engelland.
E. Luzac, Hollands Rijkdom.
H. Brugmans, Het huiselijk en maatschappelijk leven onzer voorouders.
K. Sluyterman, Huisraad en binnenhuis in Nederland in vroeger eeuwen.
J. H. der Kinderen-Besier, De kleeding onzer voorouders.
C. van Wessem, Het musiceeren en concerteeren in den loop der tijden.

JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN - HAARLEM